

Радмило МАРОЈЕВИЋ /Београд/

КОНКУРЕНЦИЈА ПОСЕСИВНИХ КАТЕГОРИЈА У ЊЕГОШЕВОМ ЈЕЗИКУ

У овом чланку се разматрање питања о језичкој конкуренцији, отпочећу расправом о односу конкуренције језичких средстава и динамике језичког развоја на дијахроном словенском материјалу, тј. у живом (народном) језику, проширује на испитивање конкуренције језичких средстава у књижевном тексту, на материјалу Његошевог језика.

І. ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП

1. У чланку *Конкуренција језичких средстава и динамика језичког развоја* [Маројевић 2000: 43-50] истакнуто је да је конкуренција језичких средстава и утицај те конкуренције на динамику језичког развоја незаобилазна тема дијахроних лингвистичких истраживања. Истовремено то је тема која нужно подразумева дијахрони аспект и онда када се посматра из савремене језичке перспективе или из перспективе било ког ранијег синхроног пресека. У наведеном чланку конкуренцију језичких средстава размотрили смо на дијахроном словенском материјалу, дакле само у живом (народном) језику, остављајући разматрање конкуренције језичких средстава у књижевном тексту за неку другу прилику. И ту прилику сада користимо. Од четири теоријске поставке од којих смо пошли у претходном чланку, за нашу данашњу тему значајне су двије.

1. 1. Разликујемо два типа односа конкурентних језичких средстава. Један тип односа имамо кад једно језичко средство, услед ових или оних компаративних предности, у унутрашњој конкуренцији истискује друго језичко средство. Други тип односа констатујемо када једно језичко средство просто надомјешта (замјењује) друго, које се губи из неких својих унутрашњих слабости, па је конкуренција у суштини само спољашња.

1. 2. Различита је природа конкуренције језичких средстава у живом (народном) језику и у књижевном (литерарном) језику. У првом

случају конкуренција језичких средстава утиче на стварну динамику језичког развоја и на њен историјски резултат. У другом случају језичка средства са својим стилско-семантичким потенцијалом конкуришу за статус литерарног изражајног средства у структури умјетничког дјела. Колико је различита природа конкуренције језичких средстава у живом (народном) и у књижевном (литерарном) језику види се по томе што једне исте особине у првом случају могу бити компаративне слабости, а у другом – компаративне предности. Тако у књижевном језику, а посебно у пјесничком тексту, компаративне предности конкурентног језичког средства могу бити: 1) семантичка разубојеност и вишезначност; 2) стилска обиљеженост; 3) формална разубојеност (разноликост, па чак и необичност); 4) гласовна структура (да би се остварила асонанца или алитерација); 5) силабичка структура (да би се остварио нужни број слогова у стиховима строге силабичке структуре); 6) прозодијска структура (значајна нарочито за силаботонику, класичну – гдје је од значаја дужина слога, и модерну – гдје је релевантан метрички акценат). У живом (народном) језику компаративне предности су, напротив, значењска одређеност, стилска необиљеженост, формална униформност, док се остале особине подређују законитостима језичке економије, а не законитостима пјесничке организације текста.

II. КОНКУРЕНЦИЈА ПОСЕСИВНИХ КАТЕГОРИЈА У КРУГУ ЛИЧНИХ ЗАМЈЕНИЦА ПРВОГ И ДРУГОГ ЛИЦА

2. У кругу личних замјеница првог и другог лица једнине у савременом српском језику чувају се енклитички посесивни датив (и пуни облик посесивног датива при наглашавању) као синтаксичко средство и посесивне замјенице изведене суфиксом *-јь* (мојь, твојь, паљь, ваљь) као творбено средство за изражавање припадности. Конкуренција посесивних замјеница и посесивног генитива завршила се већ у прасловенском језику потпуним истискивањем овог посљедњег из репертоара посесивних категорија. Зато калкулисање са посесивним генитивом личних замјеница првог лица једнине [види т. 2. 1] и другог лица једнине [види т. 2. 2] при објашњавању особина Његошевог језика, а и не само Његошевог, нема ни лингвистичког ни филолошког основа.

2. 1. У чланку *Зайис са најстаријим Његошевим ѿменом* (филолошка и лингвистичка интерпретација текста) [Маројевић 1999: 97-104] критички смо размотрили дотадашња тумачења записа у којем је посвједочено најстарије помињање Његошевог имена и дали филолошку реконструкцију текста: **Сня Вожествен[н]ая Книга [Подарена] Инѣ Радѣ Петровнча Нѣгѣша на 1826^о [Дѣто]**. Текст записа о којем је ријеч није написан на српском него на црквенославенском језику руске редакције или на руском књижевном језику са црквенославенским примјесима,

па смо га ми овако превели на српски језик краја прве четвртине XIX вијека: Ова света књига [дарована је] мени, Раду Петровића Његуша, за [нову] 1826-у [годину].

Да се подсјетимо, први је покушао да текст прочита историчар књижевности Миодраг ПОПОВИЋ у првом тому своје *Историје српске књижевности* епохе романтизма: *Сија божесѣвенаја књига мње рада. Пеѣтровића Његуша на 1826* [Поповић 1968: 298]. Други је текст читао и коментарисао Александар МЛАДЕНОВИЋ у својим *Прилозима о Његушу*, „на друкчији” од Поповића – и друкчије „нетачан начин”: *Сија божесѣвенаја књига мње, Рада Пеѣтровича Његуша. На 1826. го[да]* [Младеновић 1996: 7]. Своје читање текста Младеновић надопуњује коментаром: „Поменути текст записан, писан у првом лицу, његов писар је хтео да истакне да књига о којој је реч припада Р. Петровићу Његушу, и то је учинио, језички посматрано, доста несрећно. Употребио је дативни облик *мње*, уз генитив *Рада Пеѣтровича Његуша*. Језички коректно било би: *мње, Раду Пеѣтровичу Његушу* или *мене/мења, Рада Пеѣровича Његуша*, где у овом другом случају *мене* представља генитив у рускословенском, а *мења* – у руском језику, и где се поменуто име може схватити апозитивно јер се њим објашњава претходни облик личне заменице” [Младеновић 1996: 7].

Младеновићево лингвистичко расуђивање како би конструкција била језички коректна са замјеничким посесивним генитивом, црквенославенским *мѣне* или руским *меня*, нема ама баш никаквог основа. Од личне заменице првога лица једнине ни у најстаријим словенским споменицима ни у савременим словенским језицима не употребљава се посесивни генитив (а то значи да граматички није могуће ни посесивно *мѣне* у црквенославенском ни посесивно *меня* у руском језику). Врло рано је у прасловенском, очито још у епоси дифтонга, изведена помоћу суфикса *-јь* посесивна замјеница *мојь* (старославенско *мои*, руско *мой*), стандардно граматичко средство за исказивање атрибутивне посесивности; за исказивање атрибутивно-предикативне посесивности служио је још енклитички облик посесивног датива *ми*. У руском језику енклитички облик датива је нестао, па је посесивну функцију преузео пуни облик *мене* (по правопису из XIX вијека *мнѣ*), али је сам посесивни датив у руском језику редукован на конструкције двају типова – типа *он мене брат* и типа *посмотри мене в глаза*, како је то показано у нашој монографији [Маројевић 1983: 179-180].

2. 2. Облик *Лимова* у 1854. стиху Горског вијенца:

Не пушт Бајо [нѣпушт бѣјо] жива ђавољѣга [ђавољѣга] –
нека свати [нѣка свѣти] не буде [нѣбудѣ] планине [планинѣ]
без питања твога ал Лимова!

[ГВ 1852–1854]

тумачен је на два начина. Прво тумачење, које је изнио Никола БАНАШЕВИЋ, искључује граматичка структура стиха: „Бајо Пивљанин [...] опеван је у неким народним песмама заједно с побратимом званом Лимо и Лимун (који се такође помиње у писаним документима са другим харамбашама из времена кандијског рата, 1645-1669, када су из Боке ударали на турско земљиште). У ст. 1854, облик његова имена треба читати као именицу (*Лимов*, од Лимо), а не као придев (*Лимов*)” [Банашевић 1973: 329].

Друго (тачно) тумачење 1854. стиха добро је образложио Михаило СТЕВАНОВИЋ: „А не бисмо се могли сложити с проф. Н. Банашевићем [вар. с писцем коментара уз издања Срп. књижевне задруге] у идентификовању облика речи *Лимова* у стиху: / без питања твога ал’ Лимова (1854). / Он мисли да тај облик треба читати као именицу (*Лимов* према [вар. *Лимов* поред] *Лимо*), а не као придев *Лимов* према именици *Лимо*. Ми, напротив, сматрамо да је *Лимова* у сад наведеном стиху генитив придева према именици *Лимо*. Да не говоримо о томе што нам је ова личност из народних песама више позната под именом *Лимо* (него *Лимов*), већ језички паралелно с генитивом заменице (*твоџа*) иде и генитив придева (*Лимова*). А врло би необично, управо немогуће било напоредо с обликом посесивне придевске заменице употребљавати генитив (такође, ваљда, посесивни) именице. Ни по чему није необично ово што у стиху стоји, а свакако би мање обично било да је речено „без питања тебе ал’ Лимова” (ово с подразумевањем да је *Лимов* употребљен као именица). Јер ако би се прихватило да је *Лимов* именица, узета у генитиву, морао би се узети и генитив личне заменице. За нас, међутим, не може бити никакве сумње да је узета [вар. је овде] употреба у којој *Лимова* не може бити ништа друго осим генитива посесивног придева *Лимов*” [Стевановић 1976: 104-105; исправили смо штампарске грешке и додали варијанте према: Стевановић 1990: 165 (у другом издању облици нису акцентовани)].

У раставној посесивној синтагми у генитиву једине (без питања) *твоџа ал Лимова* обје компоненте морају бити суфиксалне (посесивна замјеница је изведена суфиксом *-*јъ*, а посесивни придјев – суфиксом *-ов*) и конгруентне у роду, броју и падежу са управном именицом. Посесивни генитив **тебе личне заменице тво* не долази у обзир зато што је он још у прасловенском замијењен посесивном замјеницом *твојъ*; посесивни генитив **Лимова варијантног личног имена Лимов* не може пак бити употребе у позицији која није адноминална (од облика управне именице *твоџања* посесивни облик личног имена раздвојен је обликом посесивне замјенице *твоџа* и везником *ал*).

III. КОНКУРЕНЦИЈА ПОСЕСИВНИХ КАТЕГОРИЈА У КРУГУ ЛИЧНИХ ЗАМЈЕНИЦА ТРЕЋЕГ ЛИЦА

3. У кругу личних замјеница трећег лица јединине и множине у временом српском језику чувају се енклитички посесивни датив (и пуни облик посесивног датива при наглашавању) као синтаксичко средство и посесивне замјенице изведене суфиксима *-ов* (*његов*, *њихов*) и *-н/-ин* (*њен*, *њезин*) као творбено средство за изражавање припадности. Конкуренција посесивних замјеница и посесивног генитива личних замјеница за треће лице завршила се тек у наше вријеме потпуним истискивањем овог посљедњег из репертоара посесивних категорија. Али у Његошевом језику та конкуренција је била још жива.

Посесивни генитив личне замјенице трећег лица у Његошевој поезији је архаизам (данас је он историзам). До истискивања из живе употребе посесивног генитива личних замјенице трећег лица дошло је из истог разлога из ког је престала употреба посесивног генитива личних замјенице првог и друго лица (јединине и множине) у прасловенском: он је имао исто значење (са семантичком нијансом неке врсте одређеног вида у атрибутивној функцији) као и суфиксални облици, који су били граматички флексибилнији (нису морали да се везују за адноминалну позицију); поред тога, у живој употреби је био и остао посесивни датив, чији је енклитички облик изражавао семантичку нијансу неке врсте неодређеног вида у полупредикативној функцији.

3. 1. У Лучи микрокозма у три узастопна стиха варирају се три посесивне категорије: пуни облик посесивног датива *њој* у 633. стиху (у препозицији), посесивна замјеница *њезин* у 634. и посесивни генитив *ње* у 635. стиху:

По средини поља опширнијех
тече *рѣка* [р^нјéка] воде бесмртија:
њој су струје ка прозрачне луче [лúче],
ток је *њезин* бесмртна идеја,
635 *ње* брегови од чиста рубина,
од рубина хиљаде мостова̄
у правилне над њом стали дуге [дúге],
сви редови гордијех фонтана̄
који скачу у небесна поља
640 од *ње* иду, у њу се повраћу.

[ЛМ 631-640].

Облик посесивног генитива *ње* посвједочен је и на другим мјестима [види примјере у т. 4.3], и у свима је он у строгој адноминалној пози-

цији, и то у препозицији. Посесивна замјеница *њезин* у наведеном примјеру је не само у постпозицији него је раздваја од управне именице облик помоћног глагола.

3. 2. У Лучи је потврђен и облик посесивног генитива *њих*, у адноминалној функцији и у препозицији (у 66. стиху), чији је граматички синоним посесивна замјеница *њихове* (у акузативу множине) употребљена у 64. стиху:

С внимањем сам земаљске *мудраце*
 вопрошава о судби човјека [ч'двјека],
 о званију његовом пред богом,
 но [нѡ] *њихове* различне доказе
 65 непостојност колеба ужасна –
 све *њих* мисли наједно сабране
 друго ништа не представљају ми
 до кроз мраке [мраке] жедно тумарање,
 до нијемог једног нарјечија,
 70 до погледа с мраком [смра̀кѡм] угашена.
 [ЛМ 61-70].

IV. КОНКУРЕНЦИЈА ПОСЕСИВНИХ КАТЕГОРИЈА У КРУГУ ИМЕНА

4. Рани прасловенски језик (по терминологији Радосав Бошковића: прасловенски са индоевропског становишта) карактерисала је конкуренција посесивног генитива, који је прасловенски наслиједио из праиндоевропског језика, и посесива (тзв. присвојних придјева), који су прасловенска иновација. У ком облику и темпу се та конкуренција одвијала није нам познато, познати су нам њени резултати: именички посесивни генитив је замијењен посесивима као хибридном врстом ријечи са именичким и придјевским обиљежјима.

У вези са нашом првом теоријском поставком [види т. 1.1] може се, међутим, сасвим одређено закључити да посесиви нису, као резултат неке жестоке конкуренције, истиснули посесивни генитив, него су га просто замијенили. Послије синкретизма старог аблатива и старог генитива и њиховог стапања у нови генитив са кумулирањем огромног броја значења, граматички је постало неодрживо исказивање атрибутивне посесивности именичким генитивом. *Genitivus possessivus* се граматички маргинализује – своди се на неке замјенице, проименичене придјеве и њима исказане апозитивне допуне. На празно (тачније: ослабљено, које се празни) мјесто долази новоформирана хибридна врста ријечи – *nomina possessiva*: преображавају се (добивају нову граматичку функцију и значе-

ње) неки индоевропски општепридевски суфикси – *-jъ < *jōs*, *-ъ/-ь < *ōs*, а попридјевљењем посесивних падежа формирају се нови посесивни суфикси – *-ипъ*, *-овъ/-евъ*. Да посесивни придјиви не истискују посесивни генитив него га замјењују, доказ је њихова деривациона генеза (настају адјективизацијом посесивног генитива) и синтаксичка употреба (преузимају све синтаксичке функције које је имао посесивни генитив).

Поставља се, најзад, питање зашто посесиви у историјском развоју словенских језика бивају замјењивани или замијењени истим тим посесивним генитивом. Ова тенденција је условљена, с једне стране, промјенама у придјевским ријечима, што је ствар појединачне историје словенских језика, и развојем аналитичности словенских језика. У међувремену се проширила и учврстила употреба генитива са бројним предлозима, што поново враћа простор адноминалном генитиву за изражавње значења атрибутивне посесивности.

4. 1. Граматички архаизам представља синтаксичка веза посесива *адов* у 27. стиху са обликом личне замјенице *џа* у 28. стиху Горског вијенца:

Сѓм Азије [сјѓм азије], ђе им је гњијездо,
 вражје племе позоба народе –
 дан и народ како ћуку тица:
 Мурат Србску [српскѓ], а Бајазит Босну,
 Мурат Епир, а Мухамед Грчку,
 два Селима Ципар и Африку –
 сваки нешто, не остаде ништа!
 Страшило је слушат што се ради!
 Мален свијет за *адова* жвала,
 ни најест *џа* камоли [нинѓјезга ^акѓмоли] прејести!
 [ГВ 19-28].

Коментаришући стихове 27-28, Михаило СТЕВАНОВИЋ истиче да „песник отеловљује *ад* (*ѓакао*), даје му, тј., особине живих бића, не само тим што говори о његовим жвалима, која имају људи и животиње и што га приказује као незасита, већ и тиме што из црквенословенског узима присвојни придев изведен наставком *-ов*, на шта га принуђавају узуси версификације [*вар.*: који се нуди да задовољи узус версификације]. Лингвистички посматрано, објекат *џа* у стиху 28, по законитостима конгруенције међусобно зависних делова реченице, морао би се односити на *свијетѓ* из непосредно претходног стиха, а по смислу се односи на реч *ад*, којом су фигуративно означени Турци. Ту реч, међутим, овде не налазимо осим у општем делу од ње изведеног придева, а личне замјенице упућују на именице, а не на придеве. Облици језичких средстава у стиху свепа 27. и 28. [*вар.*: у овде наведеним стиховима] у нескладу су, дакле,

са оним што значе, па је нужно рећи да се њима констатује да је [*вар.*: како је] свет мален за жвала незаситог ада (Турака), кога није могуће ни најести [*вар.*: које није могуће ни заситити], а камоли прејести” [Стевановић 1976: 27-28; *вар. по*: Стевановић 1990: 47].

Из перспективе с а в р е м е н о г језичког осјећања заиста „личне заменице упућују на именице, а не на придеве”. Словенски посесиви (тзв. присвојни придјеви) преузели су, међутим, синтаксичке функције посесивног генитива и улазили су у парадигму именице од које су образовани, па је упућивање личне замјенице на именицу од које је наведен само од ње образовани посесив било потпуно природно. У наведеном примјеру облик личне замјенице трећег лица једнине мушког рода *џа* упућује на прву претходну именицу мушког рода, без разлике да ли је та именица употрејбљена у падешком облику или у облику посесива (другом терминологијом: у облику „конгруентног генитива”), а то је именица *ад* у облику акузатива множине средњег рода присвојног придјева (*адова*). „Облици језичких средстава” у наведеним стиховима спјева нису, дакле, „у нескладу са оним што значе”, него је форма у пуном складу са значењем, али из перспективе р а н и - ј е г језичког осјећања које је у Горском вијенцу одражено.

У складу са тим ранијим језичким осјећањем, и у Лучи микрокозма налазимо неколико примјера у којима лична замјеница упућује на именицу од које је наведен само од ње образовани посесив.

4. 2. Лична замјеница *он* у 1153. стиху упућује на именицу *Сайћана*, која није посвједочена у непосредном контексту у свом именичком облику него само у творбеној основи од ње изведеног посесивног придјева *Сайћанине* (акузатив множине мушког рода) у 1151. стиху:

- Сайћанине* мрачне намишљаје
 види моје свевидеће око:
он је буну зажећ намислио
 на равнине неба опширнога.
- 1155 Слијепа му смјелост показује
 да ће ваше силе побџдити [поб^нједити],
 мене силом престол уграбити,
 прекинути миродржни ланац
 под мојијем привезани троном,
- 1160 све у мраке [умраке] утопит мирове.
 [ЛМ 1151-1160].

4. 3. Посесивни генитив *ње* личне замјенице *она* (у 35. стиху) упућује на именицу *ѝрирода*, која није посвједочена у непосредном контексту у свом именичком облику него само у творбеној основи од ње изведеног посесивног придјева *ѝриродино* (акузатив једнине средњег рода у функцији локатива) у 1151. стиху:

- Колико сам и колико пут̄а
 дубокијем заузет мислима
 у цвијетно лоно *їприродино*
 хранећи се питателним соком
 35 из *ње* сисе голе и прелесне,
 матер штедру запитива смјело
 рад часа је творац сатворио —
 ради л *ђеце* своје многобројне,
 али *ђецу* за *ње* удовољства,
 40 ал обоје једно рад другога [ра̄д;руг̄ога].
 [ЛМ 31-40].

Овдје треба напоменути да посесивни генитив *ње* у 39. стиху упућује на именицу (у акузативу једнине) *майџер*, која је посвједочена у 36. стиху.

4. 4. Посесивна замјеница *њеџов* у генитиву једнине мушког рода (у 1149/50. стиху) односи се на лично име *Адам*, које у 1147/48. стиху није посвједочено у свом именичком облику него само у творбеној основи од *ње* изведеног посесивног придјева *Адамова* (номинатив једнине женског рода):

- [Ова горда и пакосна душа,
 дух лукави и злом задојени,
 он је својој погубној намјери
 све полкове своје обратио,
 1144/45 Адама је на зло [на̄зло] превластио
 (од вас чином млађега војводу)
 и легион његов многобројни.
Адамова лаковјерност грдна
 и *њеџова* непостојност лика
 1149/50 бациће их [ба̄цић̄е̄йх] у плачевно стање.
 [ЛМ 1141-1449/50].

Овдје треба указати на инверзију у претпоследњем стиху Његошеве строфе (занемарујемо стих који је додао Симо Милутиновић Сарајлија): непостојност *његова* (= *Адамова*) лика (= *соја*), тј. људи.

4. 5. Иста веза облика посесивне замјенице *њеџов* и посесивног придјева *Адамов* посвједочена је у 1946. стиху:

- Свемогући у општем скупу
 наказање Адамово јавља:
 „Шар ћу један”, каже, „поставити
 не далеко [н̄е̄ дал̄еко] од мрачнога Ада
 1945 рад временог [радвр̄емен̄ог] тешког заточења
Адамова и *њеџова* лика;

шар ће овај бит састављен мали
 од хаоса и мрачне прашине,
 стихије ћу на њем поумјерит
 1950 а времену непостојност дати. [...]”
 [ЛМ 1941-1950],

с тим што су у овом примјеру и посесив и посесивна замјеница атрибути уз исту именицу.

4. 6. Посесивна замјеница *њеџов* у генитиву једнине женског рода (у 1589. стиху) односи се на митолошко лично име *Саѿана*, које у 1588. стиху није посвједочено у свом именичком облику него само у творбеној основи од ње изведеног посесива *Саѿанин* (генитив једнине средњег рода):

Трећи данак са стравичном хуком
 већ пребјежа равнине небесне,
 вечером се два војводе вјерни [вјѣрнѣ]
 представише творцу пред престолом,
 1585 премилосна оца умољају
 да оружја од обије војске
 смртоносним наостри ударом:
 „Већ хуљења”, кажу, „Саѿанина
 и њеџове нерасудне војске
 1590 нас су вргла у очајаније.”
 [ЛМ 1581-1590].

4. 7. Најзанимљивији примјер имамо у 984. стиху Луче: посесивна замјеница *њезин* (у акузативу једнине средњег рода) односи се на персонифицирану именицу *ноћ*, која у стиху није посвједочена у свом именичком облику, него само у творбеној основи од ње изведеног придјева *ноћни* (акузатив множине женског рода):

„Началниче густијех редовā,
 сјајно сунце међу бесмртнима,
 кад пламови зракā [зрāкā^x] свијетлијех
 985 *ноћне* масе и *њезино* лице
 сажде огњем својим свијетлијем
 и расплачу [ирāсплāчӯ] у свијетле зраке [зрāке],
 мрачне тачке кад нигће не буде
 до предјелā нити за предјеле,
 кад јој облик прегнусни погине,
 990 кад сви краји запламте свјетлошћу, [...]”
 [ЛМ 981-990].

Односни придјев *ноћни*, изведен суфиксом *-ьнъ*, првобитно је улазио у парадигму своје творбене базе (именице *ноћ*), тј. понашао се као посесив. Оваква употреба карактерисала је прасловенски језик и прве фазе развоја словенских језика, а у Његошевом спјеву то је изразити архаизам књишког поријекла.

V. ИДЕНТИФИКАЦИЈА ПОСЕСОРА ПОСЕСИВНИХ ЗАМЈЕНИЦА ТРЕЋЕГ ЛИЦА

5. Својеврсни облик конкуренције језичких средстава јесте алтернирање посесивних замјеница и одговарајућих именских посесивних облика (посесивних придјева и посесивног генитива) у случајевима дистантног распореда именице-посесора. У Лучи микрокозма има примјера употребе посесивних замјеница трећег лица гдје се мора уложити истраживачки напор да би се утврдила именица-посесор на који се посесивна замјеница односи. У тим случајевима умјесто посесивне замјенице није употријебљен именски посесивни облик којим би се посесор лако и тачно идентификовао. У неким од њих није употријебљен зато што се од одговарајуће именице, која означава персонификовану природну појаву, не изводи посесивни придјев, а употреба синтаксичког средства (посесивног генитива) или описне конструкције не би била прикладна. Али има примјера у којима именски посесивни облик није употријебљен из чисто пјесничких разлога: коришћењем посесивне замјенице остварује се већа згуснутост текста и динамира се радња. Али да погледамо примјере.

5. 1. Посесивна замјеница *њеџов* из 806. стиха има конкретно значење 'који припада времену' јер се односи на именицу (црквенославенизам) *време* из 801. стиха. Између посесора (оног који посједује) *време* и посесума (оног што се посједује) *најреџа* налазе се још четири именице, додуше оне су или женскога рода (па би им одговарала посесивна замјеница *њен* или *њезин*) или су у множини (па би им одговарала посесивна замјеница *њихов*), па не може доћи до погрешне идентификације посесора. Од именице *време*, која је овдје персонификована, не изводи се посесивни придјев да би се могао употријебити умјесто посесивне замјенице, а употреба односног придјева (*временског напрега) – све кад би силабичка структура стиха то допуштала – или генитива (*напрега времена) није долазила у обзир из семантичких разлога:

За њом *време* са великом хуком
на зефирна сљедоваше крила
у широке своје коловрате
неће ли је како ухватити.
805 Радимости ове неуморне
и силнога *њеџова* напрега

- 810 нико себи представит не може,
али своје цѣљи [ц^ајѣљи] постић неће
јер вјековā мати безбројнијех
има лакша него сјенка крила.
[ЛМ 801-810].

5. 2. Посесивна замјеница *њеџов* (у генитиву једнине мушког рода) из 1817. стиха има конкретно значење 'који припада Свемогућему' јер се односи на именицу *Свемоџући* из 1807. стиха. Између посесора *Свемоџући*, односно елидиране личне замјенице *он* у 1811. стиху која се на њега односи, и посесума *лука* налазе се још четири (односно три) именице мушког рода, а најближе су посесивној замјеници митолошко лично име (у акузативу) *Сашану* и његова апозиција (у акузативу) *ошћадника*, па би се, формално гледано, на Сатану морала односити посесивна замјеница за мушки род једнине и из 1817. стиха (*њеџова* лука), као што се на њега односи она из 1813. стиха (*њеџове* легионе). Пјесник ипак није употребио посесивни генитив синонима, јер позиција није адноминална (*звек *Вишњеџа* алмазнога лука), нити односно-посесивни придјев (*звек *божијеџ* алмазнога лука), јер је Свемогући врховно божанство а не просто бог (у структури спјева *боџ* је апелатив), него је узео облик посесивне замјенице. Из контекста је сасвим јасно на кога се посесивна замјеница односи јер алмазни лук припада Свемогућему:

- Одједном се облак разјечани
у два пола стравично састави,
на њима се [нањимасе] одједном појави
колесница како сунце свѣтла [св^ајѣтла],
1805 хиљадама муњā упрегнута
те је возе на огњена крила:
Свемоџући на њој сједијаше
са гњијевом вооружан страшним.
О како му пламени погледи
1810 сијеваху с ужасном љутошћу [љутошћу]!

- Пушти стрѣлу [стријѣлу] сјајну и крилату
из својега алмазнога лука
на Сатану, грдна отпадника,
на његове мрске легионе
1815 и крилата полеће *сѣријела*
у огњеној великој колони:
звек *њеџова* алмазнога лука,
силну хуку *њезина* полета
немам чему нигђе уподобит

1820 до његовој премогућој сили.

[ЛМ 1801-1820].

У посљедњој строфи имамо још један примјер необичне везе посесивне замјенице и именице на коју се она односи. Посесивна замјеница *њезин* (генитив једнине мушког рода) из 1818. стиха има конкретно значење 'који припада стријели' јер се односи на именицу *сџријела* из 1815. стиха. Између посесора *сџријела* и посесума *јолеџа* налазе се још неколике именице, међу њима и именица женскога рода *колона* у локативу са предлогом *у* (па би се, формално гледано, на њу могла односити посесивна замјеница *њезин*). До погрешне идентификације посесора ипак не долази из семантичких разлога. Од именице *сџријела* могао би се употријебити, без нарушавања силабичке структуре стиха, посесивни придјев са једносложним рефлексом дугог јата (*стр'јелиног полета) или посесивни генитив (*полета стријеле), али се пјесник ипак одлучио за посесивну замјеницу. Именски посесивни облик није употријебљен из чисто пјесничких разлога: коришћењем посесивне замјенице остварује се већа згуснутост текста и динамира се радња, као што смо већ истакли.

Наведена два примјера су врло карактеристична и по укрштању двије посесивне релације: *Свемогући / Стријела* – његова лука / њезина полета. Али то је већ питање Његошевог пјесничког језика и структуре пјесничких слика у спјеву, што излази изван оквира теме која се у овом раду разматра.

5. 3. Посесивна замјеница *њен* (у инструменталу једнине средњег рода) има конкретно значење 'који припада Земљи (= јудоли плачевној)' јер се односи на именицу (црквенославенизам) *јудол* из 1975. стиха. Између посесора *јудол љлачевна* (метафорични израз за Земљу) и посесума *сјеменом* налази се још чак десет именица, међу њима и једна женскога рода у једнини (*нејосџојносџ*) тако да би јој одговарала посесивна замјеница *њен*, па може доћи до погрешне идентификације посесора. Од именице *јудол* не изводи се посесивни придјев да би се могао употријебити умјесто посесивне замјенице, а употреба посесивног генитива (*сјеменом јудоли плачевне) – све кад би силабичка структура стиха то допуштала – није долазила у обзир из идентификационих разлога (сам израз *јудол љлачевна* има метафоричну употребу па не би било јасно какво је то сјеме јудоли плачевне):

За наказу њихова немира
немирни се њихови духови
у окове блатне тјелесине
један вијек осуђују кратки:
1975 нека они чрез *јудол* плачевну
ланце тешке с бурама немира

- у стењању пренесу горкоме,
нека своју непостојност грдну
са проклетством тамо оплакују
1980 у сузама и у риданију,
- нек тијела своја препитају [прèпитајӯ]
са билијем и њеним сјеменом,
водом хладном и са животнима.
њихово ће кратко заточење
1985 бит им тужно непостојној души:
са плачем ће на Земљу падати,
са плачем ће на Земљи живити,
са плачем се у вјечност враћати –
мучитељ ће један другом бити,
1990 сваки себе поособ највећи.

[ЛМ 1971-1990].

Пјесник је могао употрејибити посесивни придјев од синонима Земља, али би у том случају из силабичких разлога морао да изостави везник (*са билијем, *Земљиним* сјеменом). Таква измјена помјерила би значење: умјесто саставне конструкције добила би се конструкција са апозицијом, па би се умјесто о два појма говорило о једном.

Наведено мјесто било је приређивачима спјева нејасно, па су неки од њих облик *њеним* замијенили са *њиним, сматрајући да се он односи (са семантичком конгруенцијом) на збирну именицу (инструментал) *билијем* 'биље'. Такво тумачење морало би полазити од штампарске грешке у првом издању односно од погрешног читања облика у пјесниковом рукопису. А то би значило да је Симо Милутиновић-Сарајлија Његошева два слова, меки знак и *и* (*њинимљ), „прочитао” као јат (њенимљ), што није нимало вјероватно (наведена два слова и јат у пјесниковом рукопису више него јасно се разликују).

ЛИТЕРАТУРА

- ГВ: Петар II Петровић-Његош. *Горски вијенац*. Критичко издање. У редакцији Радмила Маројевића. [У припреми]. Рукопис (са ознаком л[ист]) и прво издање (са ознаком с[трана]) цит. по: Павићевић Б. и др. 1985.
- ЛМ: Петар II Петровић-Његош. *Луча микрокозма*. Критичко издање. У редакцији Р. Маројевића. [У припреми]. Прво издање (са ознаком с[трана]) цит. по: Петар Петровић Његош. *Луча микрокозма*. Фототипско издање са оригинала из 1845. године са коментаром С. Томовића. Цетиње, 1981.
- Маројевић 1983: Радмило Маројевић. *Посесивне категорије у руском језику (у својој историјском развоју и данас)*. Београд, 1983.
- Маројевић 1999: Радмило Маројевић. *Горски вијенац: изворно читање*. Никшић–Београд, 1999. (Његошев гласник. Књ. I).
- Маројевић 2000: Радмило Маројевић. *Конкурентција језичких средстава и динамика језичког развоја*. – Научни састанак слависта у Вукове дане (14-19. 9. 1999). Београд, 2000, 43-50.
- Младеновић 1996: Александар Младеновић. *Прилози о Његошу*. Ваљево, 1996.
- Поповић 1968: Миодраг Поповић. *Историја српске књижевности: Романтизам*. I. Београд, 1968.
- Павићевић Б. и др. 1985: Петар II Петровић-Његош. *Горски вијенац*. [Приређивачки одбор: Б. Павићевић, уредник, Б. Остојић, Ж. Перовић, М. Радовановић, Б. Бањевић, Д. Јоветић, Д. Калезић. Цетиње-Титоград, 1985]. Издање садржи факсимил рукописа (5-41) и репринт првог издања (43-169).
- Стевановић 1976: Михаило Стевановић. *Језичка шумачења у коментарима Његошева Горског вијенца*. Београд, 1976.
- Стевановић 1990: Михаило Стевановић. *О језику Горског вијенца*. Београд, 1990.

Радмило МАРОВЕВИЧ

КОНКУРЕНЦИЈА ПОСЕССИВНЫХ КАТЕГОРИЙ
В ЯЗЫКЕ П. ПЕТРОВИЧА-НЕГОША

Резюме

В настоящей статье рассматривается конкурентия посесивных категорий (родительного принадлежности, притяжательных прилагательных и притяжательных местоимений) на материале поэм „Горный венец” и „Луч микрокосма” П. Петровича-Негоша.

